

*Новоселецька С. В.,
Національний університет "Острозька академія"*

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА МОВНУ СОЦІАЛІЗАЦІЮ ТА МІЖКУЛЬТУРНУ КОМУНІКАЦІЮ

Статтю присвячено дослідженню позитивних та негативних впливів глобалізації на культуру та мову суспільства.

Ключові слова: глобалізація, суспільство, комунікація, телекомунікаційна індустрія, інтенсифікація спілкування, інформаційні супермагістралі, технологічний розрив.

The article is devoted to the positive and negative influences of globalization on the culture and language of the society.

Key words: global, society, communication, TVcommunicative industry, intensive speaking, information superways, digital divide.

З посиленням глобалізаційних процесів та міграції у XXI ст. особливо важливим стало питання міжкультурної взаємодії суспільства. Адже ефективність цього процесу стала запорукою успішної діяльності сучасної людини. Ця проблема стала об'єктом дослідження багатьох відомих лінгвістів, соціологів, політиків, культурологів та психологів. Багато вчених, зокрема такі як Тер-Мінасова, В. Бондалетов, Е. М. Верещагін, В. Г. Костомаров, В. Д. Попов, А. М. Садовин, О. Потєбня, А. В. Павловська, Л. Самовар, О. Чередніченко, Ф. Бацевич, Р. Джон, Марлен, Уіл Кімлік, Дж. Діфенбейкер, Дж. Гібон, Дж. Янг, Р. Портер, Д. Лем, Р Робертсон зробили значний внесок у дослідження процесу глобалізації та міжкультурної взаємодії.

Мета даної статті полягає в необхідності вивчення принципів глобалізаційних процесів та їх вплив на мовну соціалізацію та міжкультурну комунікацію, що дасть змогу розкрити нові елементи, проблеми мовної та культурної інтеграції суспільства, посилити міжнародні відносини між різними державами, що виведе явище мовної та культурної інтеграції суспільства на якісно новий рівень.

Сьогодні людство перебуває у стані інтенсивного формування загально політичних, економічних, соціальних та культурних систем. Новою характерною рисою сучасного суспільства є глобалізація, що означає суттєве збільшення безпосереднього простору, поля виникнення, реалізації та впливу наслідків окремих акцій в різноманітних сферах людської життєдіяльності. Глобалізація, як важлива практична політика сучасності, активно впроваджується у свідомість всього людства, об'єктивно підтверджуючи тезу про те, що невелика ідея, яка охопила масу, згодом стає матеріальною силою.

Глобалізація – одне із найбільш дискусійних питань останніх десятиліть щодо розвитку сучасного світу. Сам термін почав використовуватися як науковий лише у тисяча дев'яťсот дев'яностих роках, майже витіснивши поняття “постмодернізм”, яке широко використовувалося для опису складності та різноманіття сучасного світу. Так, ще в кінці вісімдесятих років минулого століття слово “глобалізація” майже не зустрічалося в науковій термінології.

Американський соціолог Р. Робертсон одним з перших звернувся до проблеми глобалізації, використавши слово “глобальність” у своїх дослідженнях. До цього часу глобалізація пов'язувалася лише із екологічними та технологічними науками. Сьогодні для опису процесів, пов'язаних із глобалізацією, часто використовуються й інші поняття – постіндустріальна епоха, вік інформаційної революції, техноглобалізм і т. ін. Всі вони відображають важливі зміни та перетворення, які несе глобалізація.

Існують різноманітні точки зору щодо змісту глобалізації. В одних дослідженнях акцентуються економічні аспекти, в інших – наголос робиться на формування єдиного інформаційного простору або ж на розвиток загальних стандартів, що стосуються, перш за все, організації виробництва, побуту, соціального життя і т. д. В зв'язку з цим використовується як метафора вираз “макдональдизація світу” (від назви сітки ресторанів швидкого харчування McDonald's), що означає стандартизацію та “конвеєрність” процесів під час організації економічного та соціального життя. Із універсальних блоків, як із кубиків “Iego”, складаються різноманітні види продукції, що в кінцевому своєму варіанті все-таки характеризуються значною варіативністю. Яскравим прикладом такої “макдональдизації” є меблі відомої шведської компанії “ІКЕА”: із стандартних блоків можна зібрати фактично величезну кількість варіантів обмеблювання квартири, залежно від площі, смаку, потреб та можливостей господаря.

Проте, також існують і скептичні оцінки процесів глобалізації. Так, американський політолог М. Весес вважає, що глобалізація не зовсім нове явище. Насправді процеси, які отримали цю назву, пов'язані лише із закономірним ускладненням світу, яке існувало завжди. Але, на його думку, глобалізація стала такою актуальною темою лише через те, що з її допомогою намагаються довести існування нових загроз, чи, навпаки – переконують у майбутньому процвітанні людства. Схожих позицій дотримується і російський дослідник А. Уткін, який пише, що глобалізація є політично вигідною концепцією.

Розуміння глобалізації залежить від теоретичних позицій авторів. Реалісти, визнаючи наявність суттєвих змін в сучасному світі, розглядають глобалізацію як процес еволюційного розвитку світу, а не як якісний стрибок у майбутнє. Неомарксистичні називають сучасні процеси кінцевою стадією розвитку капіталізму, що безумовно призведе до нестабільності

сучасного світу. Але для більшості дослідників глобалізація – це якісно новий етап розвитку політичної, економічної, соціальної та культурної структури сучасного світу, а також всієї людської цивілізації.

Так, глобалізація стала яскравою характеристикою сучасного світу. І хоча вчені ще однозначно не висловилися щодо цього явища, вона уже відіграє важливу роль у розвитку людського суспільства, а вплив її відчутний на всіх етапах існування світової громади.

В суспільних науках першими про глобалізацію почали писати економісти, які звернули увагу на факт формування фактично єдиного світового ринку. Згідно Міжнародного валютного фонду (МВФ), глобалізація як раз і є зростаючою інтеграцією ринку товарів та послуг, а також капіталу. “Глобальна економіка”, – вважає професор американського університету в Берклі М. Кастельс, – “це економіка, в якій національні економіки залежать від діяльності глобалізаційного ядра, що включає в себе фінансові ринки, міжнародну торгівлю, транснаціональне виробництво, в певній мірі науку, технологію та відповідні види праці. В цілому, можна визначити глобальну економіку як економіку, чії основні компоненти володіють інституціональною, організаційною, технологічною здатністю діяти як цілісність в реальному часі чи в певному вибраному часі в планетарному масштабі”.

Так, транснаціональні корпорації та банки є рушіями глобалізації. “Ще в тисяча вісімсот сімдесят восьмому році”, зазначає російський дослідник В. Кулагін, “американська фірма по виробництву швейних машинок “Зінгер” відкрила завод-філіал в Шотландії. Сьогодні ж корпорація “Кока-Кола” має виробничі можливості в десятках країнах всіх регіонів світу. Це називається “інтернаціоналізацією” виробництва. Але все більше місце в економіці займають корпорації глобального транснаціонального “громадянства”, капітал яких задіяний від вкладників з багатьох країн; заводи та фабрики розкидані по багатьох країнах світу та нерідко змінюють своє місцеположення відповідно до світової кон’юнктури, а менеджмент власне космополітичний. Так звані “глобальні фабрики” виробляють все більшу кількість “глобальних товарів” – від комп’ютерів до зубної пасти, національну приналежність яких не можна визначити”.

Глобалізація фінансової сфери означає різке зростання ролі та централізацію фінансових ринків шляхом інтеграції грошових потоків. Вони легко переміщуються по світу за допомогою комп’ютерних сіток. Щоденний обсяг трансакцій складає близько трильйона доларів. В зв’язку з цим, що для фінансиста глобалізація фактично означає кінець географії. Головну роль починають грати такі фінансові центри, як Лондон, Нью-Йорк, Токіо. Вони сприяють посиленню централізації в галузі фінансів. Поступово фінансові ринки нав’язують свої правила поведінки для держав, так і окремим політичним діячам.

Крім того, глобалізація очевидно і нагально сприяє розвитку позитивних демократичних процесів у світі. Відкриваючи та й взагалі усуваючи кордони, вона надає людям широкі можливості щодо вираження своєї думки та спілкування з іншими людьми, що певним чином впливає на політику. Так, інформаційний обмін в глобальній сітці Інтернет є надзвичайно цінним. В результаті, наприклад, почали формуватися різноманітні “глобальні клуби за інтересами”, які доволі часто стають достатньо впливовими, зокрема в політичній сфері. Одночасно бурхливий розвиток ринку в епоху глобалізації сприяє поширенню демократичних цінностей та інститутів.

Розвиток засобів масової інформації – також фактор розвитку глобалізації. Події, на які роблять акцент, формують суспільну думку фактично в усьому світі. Це, в свою чергу, призводить до того, що національні уряди та міжнародні організації змушені реагувати на події, що висвітлюються в ЗМІ. Це явище отримало назву “ефекту CNN”, за ім'ям телекомпанії, яка здійснює трансляцію новин двадцять чотири години на добу в багатьох країнах світу. На ці новини часто роблять посилення національні телевізійні компанії. Так, бомбардування Іраку у тисяча дев'яност дев'яносто першому році світ спостерігав саме “з картинки” CNN. Все більшого поширення набуває MTV –телеканал, орієнтований на молодь. Отож, стає очевидним той факт, що всесвітня телекомунікаційна індустрія є провідником ідей, інформації та впливає на свідомість в планетарному масштабі.

Крім того, глобалізаційний розвиток світу так чи інакше був пов'язаний із науково-технічним прогресом, який забезпечив не лише економічне та соціальне зростання, а й фактично сформував світову структуру.

Науково-технічний розвиток кінця двадцятого століття різко змінив модель світу. На зміну індустріальної ери, з її заводами, паровозами та орієнтацією на природні ресурси (газ, нафта, зерно, ліс і т. п.), прийшла друга епоха, в якій домінуючими стають, з одного боку, високі технології та пов'язані з ними інформаційні та комунікаційні галузі; з другого – біотехнології. За таких умов центральним ресурсом стають знання. Л. Туроу все це назвав “штучними інтелектуальними галузями” (анг.: *man-made brain-power industries*), а Дж. Розенау не без пафосу зазначив, що саме високі технології “спустили з повідка” процеси глобалізації.

Як результат таких змін, в країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) більше п'ятдесяти відсотків ВВП створюється саме в наукоємних сферах. В зв'язку з цим у Сполучених Штатах Америки з'явився, а згодом і поширився по всьому світі, термін “нова економіка”, що означає галузі, орієнтовані на наукоємні та високотехнологічні характеристики сучасного виробництва.

У нових технологіях виділяють дві складові. Перш за все, це інформаційно-комунікаційні технології, а також біотехнології.

Інформаційно-комунікаційні технології відкривають широкі можливості для взаємодії між окремими людьми, професіональними групами, союзами, об'єднаннями шляхом інтенсифікації спілкування. За даними журналу "Economist", щорічно до мережі мобільних телефонів під'єднується близько ста мільйонів нових абонентів. Російський дослідник В. Хорос у своїх працях пише, що двадцять п'ять років тому система супутникового зв'язку одночасно приймала двісті сорок розмов через Атлантику, а сьогодні ~ сто двадцять тисяч, вартість яких зменшилася майже у десять раз.

Інтенсифікація спілкування завдяки все більшій прозорості міждержавних кордонів призводить до обмеження можливості створення та функціонування авторитарних режимів, а також диференціації світу, оскільки мережа не передбачає існування якогось одного керівного центру. Але одночасно посилюється і взаємозалежність світу. В результаті втрачають колишній зміст такі поняття як "територія" та "відстань". З одного боку, територія розширюється далеко за межі національних кордонів, відкриваючи широкі можливості швидкого зв'язку і взаємодії для людей із різних країн, з другого – звужується, охоплюючи через Інтернет окремі корпоративні чи інші групи. Виникають нові спільноти та нові форми ідентичності, які не завжди співпадають із національними чи географічними кордонами.

Інформаційні та комунікаційні технології з великою швидкістю завойовують світ. Так, згідно офіційних джерел США, з тисяча дев'яност дев'яносто восьмого року кількість користувачів Інтернету подвоюється кожних сто днів. Для порівняння: радіо потрібно було тридцять вісім років, щоб охопити п'ятдесят мільйонів людей, телебаченню – тринадцять, а для глобальної мережі – всього п'ять.

Завдяки інформаційним та комунікаційним технологіям перебудовуються різноманітні сфери людської діяльності, які все більше і більше стають залежними від комп'ютерів, Інтернету, телекомунікацій: торгівля, фінансова діяльність, освіта, медицина і навіть побут.

Інформаційно-комунікаційні технології спричинили становлення сучасної глобальної господарської системи, розподіливши працю дійсно у планетарному масштабі. Завдяки цим новим технологіям вдало координується діяльність по виробництву, комплектації та реалізації різноманітних товарів, а також і послуг по всій земній кулі. За останні роки ці технології стали надзвичайно інтенсивно розвиватися та інтенсивно впроваджуватися у повсякденне життя майже кожної людини. Більше того, телекомунікаційні та інформаційні технології активно інтегруються, утворюючи та звані "інформаційні супермагістралі" (анг.: information superways).

Глобалізація доволі неоднозначний процес, що має безліч різнома-

нітних наслідків. У феномені сучасної глобалізації поряд із позитивними моментами спостерігаються і негативні. Генеральний секретар ООН Кофі Анан звернув увагу на те, що переваги глобалізації очевидні: швидке економічне зростання, високий рівень життя, нові можливості спілкування та активної взаємодії різноманітних структур, але уже зараз почалася негативна реакція, оскільки ці переваги розподіляються у світі нерівномірно.

Два параметри – нерівномірність глобалізації та її некерованість – викликають велике хвилювання та занепокоєння. Перший в значній мірі пов’язаний з об’єктивними процесами, що відбуваються у світі, та з новим етапом світового економічного, політичного та соціокультурного розвитку. Другий параметр визначається суб’єктивними факторами. Від того, наскільки людство може контролювати глобалізаційні процеси сьогодні, залежить майбутнє його розвитку завтра.

Глобалізація виявляє себе в усіх країнах та регіонах по-різному. В одних країнах глобалізація охоплює економічну сферу, в інших швидкими темпами відбувається – впровадження нових технологій. Так, у Південній Африці спочатку значного поширення набули система банкоматів та сотові телефонні мережі. Але в той же час рівень життя африканського населення залишався дуже низьким. Більшість корінних жителів не користувалися не лише сучасними засобами зв’язку, а й звичайними телефонами.

В зв’язку з географічною нерівномірністю процесів глобалізації шведський дослідник О. Андерсон запропонував ідею “воріт глобалізації”. Зміст її полягає в тому, що різні регіони та міста готові й намагаються стати активними акторами на арені глобалізаційних процесів. Так, канадійський Ванкувер є багатофункціональним центром Північноамериканського регіону, що з’єднує три континенти, а Гонконг – регіональний стратегічний вузол транснаціональних промислових компаній.

Багато країн, через ті чи інші причини, опиняються на периферії глобалізаційних процесів. Більше того, в результаті надшвидких темпів сучасної глобалізації, обумовлених, перш за все, технологічними можливостями, розрив між країнами та окремими регіонами, що опинилися в авангарді сучасної глобалізації, та рештою з кожним роком стає все більшим та більшим. Відбувається розшарування населення земної кулі на тих, хто користується перевагами глобалізації, і тих, кому вони просто недоступні. Як результат, спостерігається формування нового типу поляризації в сучасному світі. З одного боку, утворюються інтелектуальні сили, розвиваються нові “інтелектуальні галузі”, до яких притягується увесь фінансовий капітал. З другого – утворюються криміналізовані регіони з порівняно низьким рівнем освіти та життя, які опиняються поза процесами сучасної комунікації та глобалізації, а отже і прогресу.

З територіальної точки зору, ці різні “світи” доволі тісно переплітаються. В загальносвітовому масштабі формується розвинута “Північ” та “Пів-

день”, що розвивається. Проте всередині відносно розвинутої “Півночі” формуються свої “елітні” плями у вигляді окремих мегаполісів, полісів і навіть міських кварталів. Але одночасно виникають і острови аутсайдерів, що формуються переважно із іммігрантів, які шукають роботу. В свою чергу, розвинуті країни намагаються захистити себе, створюючи бар’єри на шляху руху населення з країн “третього світу”. В зв’язку з цим французький дослідник О. Дольфюс зазначає, що глобалізація – це не лише відкриття кордонів, але і закриття заради того, щоб вся “біднота світу” не переселилася у країни, які вважають себе більш багатими чи привілейованими.

Також непривабливою є картина розриву в рівні життя між розвинутими країнами та бідними державами. Слід зазначити, що особливо в останні роки, в зв’язку з розвитком та впровадженням нових технологій, що призвело до так званого технологічного розриву (англ.: digital divide).

Не випадково на Всесвітньому економічному форумі, що відбувся в Давосі у січні дві тисячного року, Б. Клінтон, який був в той час президентом США, звернув увагу на те, що країни, які користуються перевагами Інтернету, успішно увійдуть у двадцять перше століття. Але ті держави, які проігнорують це досягнення, на жаль, не зможуть успішно розвиватися. В останні роки проблема технологічного розриву привертає все більшу увагу як окремих країн, так і організацій. На глобальному рівні цією проблемою займається ООН.

Американський економіст М. Кастельс зазначає, що нерівномірність глобалізації за різними параметрами призвело до “глобальної асиметрії” сучасного світу.

Свої труднощі виникають і у тих, хто є актором глобалізаційних процесів. Високі темпи діяльності, величезні обсяги інформації, підвищення “ціни помилки” (помилка, наприклад, оператора, авіадиспетчера може коштувати сотні людських життів) призводить до психологічних перевантажень, депресій, збільшення кількості психічних захворювань.

Друга група проблем пов’язана із керованістю процесами глобалізації. Внаслідок прозорості кордонів в сучасних умовах, державним структурам все важче і важче контролювати політичні, економічні, соціальні, культурні та комунікаційні процеси.

Сучасні засоби інформації та зв’язку дозволяють не лише злочинним групам, а й владним структурам доволі легко втручатися в приватне життя громадян шляхом відстеження їхнього пересування, платежів через мобільні телефони, пластикові картки, електронну пошту та інші засоби зв’язку.

Таким чином, глобальні проблеми (боротьба з тероризмом та голодом, з хворобами, екологічні та багато ін.) закликають до необхідності спільних зусиль щодо їхнього позитивного вирішення. Так, глобалізація виявляється і в координації діяльності, і у пошуку різноманітних рішень важливих проблем людства, а також в їх реалізації. Все це дало підставу

Генеральному секретарю ООН Кофі Анану у своєму виступі на самміті в квітні дві тисячного року в Нью-Йорку стверджувати, що у тисяча дев'яцот сорок п'ятому році засновники Організації Об'єднаних Націй створили відкриту систему міжнародного світу. Вона "спрацювала та зробила можливим появу глобалізації. В результаті цього ми зараз живемо у глобальному світі. Головне завдання, що стоїть сьогодні перед світовими лідерами – правильно відреагувати на ці процеси".

Для українців глобалізація є дещо новим поняттям, і люди реагують на нього по-різному. Серед студентів Національного університету "Острозька академія" було проведене невелике соціологічне опитування, щодо їхнього власного відношення до глобалізації.

Так, серед опитаних 65,5% респондентів впевнено стверджують, що головним завданням України є не залишитися осторонь світових процесів, а глобалізація, в свою чергу, створює необхідні умови для позитивного розвитку суспільства. 32% опитаної молоді зазначають, що сучасні процеси розвитку суспільства є незворотними і немає ніякої можливості ухилитися від них. 2% студентів вважають, що процеси глобалізації є в певній мірі негативними, оскільки призводять до універсалізації та стандартизації суспільства, і 0,5% опитаних ще не визначилися зі своєю відповіддю.

Слід зазначити, що респонденти – представники молоді, а отже, перспективної частини суспільства. Це свідчить про те, що вони чітко усвідомлюють ситуацію, яка відбувається. Дійсно, глобалізація – це реалія сучасного світового розвитку, до якої потрібно звикати. Незворотність процесів глобалізації можна порівняти із роллю автомобіля у сьогоднішньому суспільстві. Так, звісно, відмовитися від нього можна, адже у автомобіля є дуже багато недоліків: різке зростання смертності, зокрема серед молоді, а, отже, й збільшення горя, але в той же час людство зробило крок вперед у фарватері незворотного розвитку.

А чи отримує перевагу від явища глобалізації окремо взята людина, чи задовольняє її той факт, що їй необхідно існувати поміж інших культур та вміти розуміти нову мову? На жаль, явище глобалізації у цьому сенсі має негативний відтінок. Впродовж останнього століття з мовної картини світу зникло чимало мов, а країни, в яких ці мови використовувались, започаткували новий західний стандарт. Наприклад, у багатьох африканських країнах зникає якась певна мова, а наслідком цього процесу є впровадження англійської мови на континенті, яку слід розглядати не як мову насадження чи терору, а мову, використання якої диктує сучасне життя з усіма його проявами глобалізації. Водночас культури багатьох народів, що здавалося б повинні зберігатися самою людиною, теж витісняються іншими західними культурами. Зокрема, в Азії, Латинській Америці, Африці вплив цих культур надзвичайно помітний. Телебачення, радіо, торгівля і економіка – це все, що спонукає людину звернути

увагу на новий вид культур або нові субкультури. Якщо людині необхідно жити в суспільстві, де ця культура є домінуючою, єдиним варіантом співіснування в новому середовищі є інтеграція.

Отже, можна неодноразово переконатися, що світ активно глобалізується та інтегрується: це простежується в абсолютно в усьому, а сама ж глобалізація – об'єктивне явище, яке не залежить від нашої волі чи нашого бажання. Процес розвитку світових відносин не стоїть на місці, потяг прогресу уже рушив з місця, і зупинити його просто неможливо. Єдине, що необхідно зробити – це обговорити шляхи напрямку цього процесу, знайти оптимальний ритм та режим адаптації, що допоможе уникнути універсалізації та стандартизації і призведе до позитивних умов розвитку суспільства у сучасному світі, що і обумовлює подальше вивчення даної тематики.

Література:

1. Антипов Г. А., Донских О. А., Марковина И. Ю. Текст как явление культуры. – М., 1998.
2. Белянин В. П. Введение в психолингвистику. – М.: ЧеРо, 2001.
3. Бондалетов В. Д. Социальная лингвистика. – М, 2000.
4. Вессерман А. Л. Глобализация – это разнообразие. // Наука и промышленность России. – 2002, №10.
5. Грушевицкая Т. Г., Попков В. Д., Садохин А. Н. Основы межкультурной коммуникации, – М: ЮНИТИ-ДАНА, 2002.
6. Демин Л. М. Взаимодействие культур и проблема взаимных культурных влияний. – М.: Изд-во РУДН, 1999.
7. Калкин В. Б. Введение в теорию коммуникации, – М., 2001.
8. Кессиди Ф. Е. Глобализация и культурная идентичность. // Вопросы философии, 2003, № 1 (256).
9. Кузьменко В. На порозі надцивілізації: системний аналіз актуальних проблем сучасності. – Л., 1998.
10. Маслова В. А. Лингвокультурология: Учеб. пособие, – М.: Академия, 2001.
11. Павловская А. В. Национальный характер в условиях глобализации: перспективы изучения. // Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2004, №1.
12. Потебня О. Мова. Національність. Денаціоналізація – К., 1992.
13. Персикова Т. Н. Межкультурная коммуникация и корпоративная культура. – М: ЛОГОС, 2002.
14. Logan R. (1991) Immigration during Canadian Social Trends. – 1980. – 217 p.
15. www.russ.ru
16. www.left.ru
17. www.global.ru
18. www.unesco.net
19. www.lingual.org.ca
20. www.informationssociety.com
21. www.meta-ukraine.com